

Filip Šimunjak (student povijesti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu)
filipsime@gmail.com

Cijene nekih proizvoda u Hrvatskoj i Slavoniji tijekom 16. stoljeća

Sistematizacija objavljene građe

Sažetak: Rad donosi nekoliko tablica sastavljenih na temelju objavljene građe i literature koja se bavi kretanjem cijena tijekom 16. stoljeća u Hrvatskoj i Slavoniji. Sve cijene su – koliko je to bilo moguće – preračunane u međusobno kompatibilne novčane valute kako bi se omogućilo njihovo korištenje u komparaciji s prosječnim plaćama/dnevnica vojnika, seljaka, nadničara, obrtnika itd. u 16. stoljeću.

Ključne riječi: cijene žita, cijene vina, 16. stoljeće, Hrvatsko Kraljevstvo, Slavonsko Kraljevstvo

Abstract: The paper provides several tables compiled on the basis of published sources and literature dealing with prices during the 16th century in Croatia and Slavonia. All prices were - as much as it was possible - converted into mutually compatible currencies to allow their use in comparison with the average wages/salaries of soldiers, peasants, wage earners, craftsmen, etc. in the 16th century.

Keywords: grain prices, wine prices, 16th century, Croatian Kingdom, Slavonian Kingdom

Tablica 1. Prosječne mjesečna plaće na Hrvatskoj i Slavonskoj vojnoj krajini 1577. godine i općenito u drugoj polovici 16. stoljeća (prema Štefanec 2005, 566 i Štefanec 2011, 373 – 374).

Čin	Plaća (u rajnskim guldenima)	Plaća (u denarima) ¹
Vrhovni zapovjednik krajine	300 – 400 fl.	24 000 – 32 000 denara
Zapovjednici jedinica i kapetanija	10 – 50 fl.	800 – 4000 denara
Niži časnici	1 – 2 fl. više od vojnika u svojoj jedinici	80 – 160 denara više od vojnika u svojoj jedinici
Arkebuziri	8 fl.	640 denara
Puškar u utvrđi	7 – 8 fl.	560 – 640 denara
Njemački pješaci (<i>Teutsche Knechte</i>)	5 – 6 fl.	400 – 480 denara
Husari	4 – 6 fl.	320 – 480 denara
Haramije	3 – 3,5 fl.	240 – 280 denara
Trabant	2 fl.	160 denara
Uskok	3 fl.	240 denara
Poštar pješak	4 fl.	320 denara
Poštar na konju	5 – 8 fl.	400 – 640 denara

Tablica 2. Cijena domaćih životinja u 16. stoljeću.

Cijena teladi u Slavoniji ²		Najviše cijene nekih životinja koje je propisao Slavonski sabor 6. siječnja 1538. godine ³	
Godina	Cijena (grlo)	Životinja	Najviša cijena
1538.	60 denara	vol za oranje	1200 denara
1559.	76 denara	dojna krava	600 denara
1578.	70 – 76 denara	utovljen prasac	120 denara
1584.	80 denara	neutovljen prasac	100 denara
1588.	57 denara	svinja od pola godine	50 denara
Prosječno	69,2 denara	koza	25 denara
		jare	6 denara

¹ 1 rajnski gulden (fl.) = 80 denara (usp. Herkov 1987, 174 – 175).; Od druge polovice 16. st. naziv forint/floren (*florin*) počeo se sve češće koristiti u Ugarskoj i Austriji za njemački/rajnski gulden (usp. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=20130>).

² Prema podacima u: Adamček 1980, 296.

³ Prema podacima u: Kukuljević Sakcinski 1861, 28 i Horvat 1994, 112. Riječ je o članku 26. (*Articulus 26*) zasjedanja sabora iz te godine. Horvat krivo navodi kako je odluku izglasao Hrvatski sabor. Hrvatski i Slavonski sabor počet će zasjedati zajedno tek od 1. 9. 1538. godine, a taman i da ne znamo datum sjednice na početku dokumenta stoji *Constitutiones, in Congregatione Generali, Universitatis Dominorum & Nobilium Regni Sclavoniae.*; Prije iznošenja samih vrijednosti stoji kako 75 krajcera vrijedi kao 1 forint (*Cruciferi quoque septuaginta quinque, pro uno floreno*) što bi značilo da se u izračunu koristio ugarski forint (1 ug. forint = 100 denara), jer je upravo on vrijedio 75 krajcera (usp. Horvat 1994, 32).

Tablica 3. Cijene vina u Hrvatskoj i Slavoniji u drugoj polovici 16. stoljeća.

Cijena vedra vina (oko 33 l) u Varaždinskim Toplicama ⁴		Cijena vedra vina (oko 50 l) u Sisku ⁵		Cijena pinte (oko 3 l) vina u Gradecu ⁶	
Godina	Cijena	Godina	Cijena	Godina	Cijena
1552.	10 – 25 denara	1555.	25 denara	1557.	3,2 – 3,8 denara
1561.	36 denara	1557.	25 – 30 denara	1558. – 1559.	4 denara
1563.	37 denara	1558.	36 – 58 denara	1560.	6 denara
1564.	43 denara	1577.	96 – 128 denara	1571. – 1572.	5 – 6 denara
1565.	49 denara	1587.	130 denara	1577.	5 denara
1568.	56 denara			1578.	5 – 6, 25 denara
1569.	88 denara			1584.	4 – 6 denara
1571. – 1573.	66 denara				
Prosječno (1 vedro)	49 denara (49,06)	Prosječno (1 vedro)	68 denara (68,3)	Prosječno (1 pinta)	oko 5 denara (4,95)
Prosječno (1 l)	1,5 denara (1,48)	Prosječno (1 l)	1,3 denara (1,34)	Prosječno (1 litra)	oko 1,6 denara (1,56)
PROSJEČNO (1 l)		1,5 denara (1,46)			

⁴ Prema podacima u: Adamček 1980, 296.; Prema izračunima Zlatka Herkova 1 vedro vina iznosilo bi između 30,17 i 34,93 litre (ovisno uzima li se 19, 20, 21 ili 22 stare varaždinske pinte) – dakle, možemo reći da je 1 vedro vina = oko 33 litre (usp. Herkov 1966, 320). Stara varaždinska pinta iznosila je oko ½ zagrebačke pinte, tj. oko 1,5879 l.

⁵ Prema podacima u: Adamček 1980, 297.; Adamček navodi kako je pri izračunu cijena on već kalibrirao iznose jer je sisačko vedro bilo duplo veće od zagrebačkog (1 sisačko vedro = 2 zagrebačka vedra, usp. Adamček 1980, 297) – dakle, iznose koje donosi već je pretvorio u zagrebačka vedra. Zagrebačko vedro (*cubulus*) već u 16. stoljeću služi kao općezemaljska mjera Slavonije – iznosi 50,813 l (usp. Herkov 1973, 96 – 97).

⁶ Prema podacima u: Adamček 1980, 296.; Prema izračunima Zlatka Herkova (Herkov 1966, 320), 1 stara varaždinska pinta iznosila je oko ½ zagrebačke pinte, tj. oko 1,5879 l – iz toga proizlazi da je 1 zagrebačka pinta iznosila oko 3,1758 l – usp. Herkov 1973, 97.

Tablica 4. Cijena vina u Varaždinu koncem 16. stoljeća.

Cijena vedra vina (oko 33 l/ oko 50 l?) u Varaždinu⁷			
Godina	Cijena	Godina	Cijena
1587.	80 denara	1596.	60 denara
1589.	66,67 denara ⁸	1597.⁹	70 denara
1592.	120 denara	1598.	90 denara
1593.¹⁰	130 denara	1599.	60 denara
1594.	93,34 denara ¹¹	1600.	90 denara
1595.	100 denara (1 ugarski forint) ¹²	1601.	160 denara
Prosječno (1 vedro)		93,33 denara	
Prosječno (1 l) – ako se računa varaždinsko vedro (oko 33l)		2,8 denara	
Prosječno (1 l) – ako se računa zagrebačko vedro (oko 50l)		1,8 denara	

⁷ Prema podacima u: Horvat 1994, 115.; Horvat nagle skokove cijena vina (1592. i 1601. godine) povezuje s povećanjem osmanske opasnosti – naime, u osmanskim prodorima su vinogradi bili spaljivani i pljačkani te Horvat smatra da u vrijeme osmanskih ofenziva cijena raste, ali isto tako i pada nakon njih (npr. 1594. godine cijena pada opet ispod 100 denara), usp. Horvat 1994, 115.; Horvat nije naveo da li misli na zagrebačko vedro (koje je od 1588. godine odlukom Hrvatskog sabora propisano u cijeloj Kraljevini) ili na varaždinsko. S obzirom na to da u istom djelu spominje kako je Varaždin sve do 17. stoljeća imao posebno vedro (Horvat 1994, 46 – 47) jedna je pretpostavka da je samo prepisao vrijednosti za vedro iz isprava koje citira iz Arhiva grada Varaždina. S druge strane prosječna cijena od 1,8 denara za litru bliža je vrijednosti u Varaždinskim Toplicama, Gradecu i Sisku.

⁸ Navedeno da vedro vina košta 50 krajcera te da 3 krajcera vrijede 4 denara – dakle, 1 krajcer vrijedi 1,33 denara (usp. Horvat 1994, 115).

⁹ Horvat u kratkom djelu o Varaždinu krajem 16. stoljeća donosi još neke vrijednosti – tako je na martinje 1597. godine propisano u Varaždinu da se pinta novog vina ima točiti po cijeni od 4 denara do 1. siječnja 1598. godine, a nakon toga po istoj cijeni koju će imati ljudi grofa Erdeda u Varaždinu i oko njega (usp. Horvat 1912, 27).

¹⁰ U drugoj monografiji Horvat navodi još neke podatke – Grad Varaždin propisao je 28. svibnja 1589. godine ove cijene: pinta dobrog vina (12 denara), pinta jednostavnijeg vina (10 denara) i pinta lošijeg vina (prema vrijednosti), usp. Horvat 1912, 27.

¹¹ Navedeno da vedro vina košta 70 krajcera (isto kao i ranije 1 krajcer = 1,33 denara).

¹² Postoji razlika između ugarskog forinta i ranije spominjanog rajnskog forinta (1 ugarski forint = 100 denara; 1 rajnski forint = 80 denara; usp. Horvat 1994, 32 i Herkov 1987, 174 – 175). Nadalje vrijednosti manjih jedinica ovih valuta su sljedeće – rajnski forint (vrijedi 20 groša ili 60 krajcera ili 240 beča); ugarski forint (vrijedi 25 groša ili 75 krajcera ili 300 beča). Horvat smatra da ugarski forint nije u 16. stoljeću bio „pravi“ ugarski srebrni novac, već da je služio samo kao idejna (nominalna) vrijednost za računanje (usp. Horvat 1994, 32).

Tablica 5. Cijena luksuznih dobara u Zagrebu u drugoj polovici 16. stoljeća.

Cijena komada kuninog krzna u Zagrebu ¹³		Cijena funte uvoznog ulja u Zagrebu ¹⁴		Cijena svežnja suhih hobotnica u Zagrebu ¹⁵	
Godina	Cijena	Godina	Cijena	Godina	Cijena
1559. – 1564.	65 – 75 denara	1538.	8 – 10 denara	1538.	100 denara
1572. – 1578.	93 – 100 denara	1548.	5 denara	1557.	60 denara
1588. – 1589.	120 – 140 denara	1558.	7 denara	1564.	120 denara
1590. – 1593.	160 denara	1584.	14 denara	1578.	186 denara
		1590.	12 – 13 denara	1590.	200 denara
Prosječno (1 komad)	114 denara (114,13)	Prosječno (1 funta)	9,5 denara	Prosječno (1 svežanj)	133 denara (133,2)

Tablica 6. Cijena nekih luksuznih dobara u Hrvatskoj i Slavoniji u 16. stoljeću.

Proizvod	Godina	Cijena
1 kvarta soli	1583.	50 denara ¹⁶
2 funte šećera (u Zagrebu)	1557.	1 forint i 20 denara ¹⁷
1 naranča (u Zagrebu)	1557.	1 denar ¹⁸

¹³ Prema podacima u: Adamček 1980, 299.¹⁴ Prema podacima u: Adamček 1980, 300.¹⁵ Prema podacima u: Adamček 1980, 300.¹⁶ Prema podacima u: Šišić 1917, 107 i Horvat 1994, 131.; Sabor propisuje (22. 7. 1583.) kako se, zbog velike oskudice žita, 1 kvart soli može zamjeniti samo za 1 kvartu pšenice ili kupiti za 50 denara (*Domini regnicolae id quoque publico voto firmiter decreuerunt, vt a modo in posterum pro praesentis anni annonis sterilitate nullus regnicolarum sales maritimas extra praesens decretum pro frumentis mutuare vel pecuniis emere audeat, sed quarta tritici cum cacumine pro quarta plana salis detur, pro siligine quarta vna et media vna quarta salis detur, pro milii quartis duabus salis quarta vna detur, si vero pecuniis sales maritimas aliquis emere voluerit, pro vna quarta salis dentur vel soluantur denarii quinquaginta*).¹⁷ Prema podacima u: Horvat 1994, 144.; Horvat nije naveo izvor niti misli li na ugarski ili rajnski forint – stoga je cijena za 2 funte šećera mogla biti ili 100 denara ili 120 denara (dakle za 1 funtu ili 50 denara ili 60 denara).¹⁸ Prema podacima u: Horvat 1994, 147.; Horvat također navodi da je 1 naranča koštala koliko i pola funte govedine (što bi značilo da je 1 funta govedina koštala 2 denara).

Tablica 7. Propisana cijena nekih proizvoda u Zagrebu 1596. godine.¹⁹

Proizvod	Cijena	Proizvod	Cijena
Cipeliši s jednim poplatom (obuća)	25 denara	Tusta govedina (1 funta)	2 denara
Cipeliši s dva poplata (obuća)	32 denara	Kravlje i slabije meso	2 denara
Cipeliši od kordovana (obuća)	35 denara	Loj	5 denara
Muške „škornje“ (obuća)	1 forint i 35 denara (115 denara)	Janjetina	8 denara
Ženske „škornje“ (obuća)	80 denara	Teletina	2 denara
„Škornje“ od kordovana (obuća)	1 forint i 35 denara (115 denara)	Maslac	10 denara
Najbolji poplati	8 denara	Sir	6 denara
Slabiji poplati	7 denara	Sol (1 kvart/četvrtinka)	60 denara
Volovska koža	2 forinti (160 denara)	10 svilenih puceta	25 denara
Kravlja ili manja koža	80 denara	Sukno (1 rif)	1 forinta (80 denara)
		Svilena vrpca	4 denara

Tablica 8. Cijena žitarica u Dubovcu kod Karlovca u drugoj polovici 16. stoljeća.²⁰

1579. godina		1581. godina	
Proizvod	Cijena	Proizvod	Cijena
kvarta pšenice	140 denara	kvarta pšenice	220 denara
kvarta prosa, ječma ili raži	100 denara	kvarta raži, prosa, pira ili ječma	140 denara
kvarta sijerka	33,33 denara (cijena za 3 kvarta – 100 denara)	kvarta zobi	80 denara
kvarta zobi	50 denara	kvarta zobi	80 denara
voz sijena	80 denara		

¹⁹ Prema podacima u: Laszowski 1994,103 – 104 (Laszowski kao izvor navodi *Acta a. 1596.* u arhivu grada Zagreba). Zanimljivo da Laszowski iz dokumenta prepisuje da je rajnski gulden (fl.) u tom trenutku u Zagrebu imao tečaj 1 fl. = 75 denara.

²⁰ Prema podacima u: Lopašić 1894, 111 – 112 i Horvat 1994, 118.

Tablica 9. i 10. Cijene žitarica u drugoj polovici 16. stoljeća.

Cijena pšenice u Varaždinu ²¹			Cijena zobi u Zagrebu ²²		
Godina	Cijena (korec = oko 133 litre)	Cijena (1 litre)	Godina	Cijena (kvart = 44,47 litre)	Cijena (1 litre)
1552.	80 – 100 denara	0,6 – 0,75 denara	1557.	16 denara	0,36 denara
1561.	100 denara	0,75 denara	1560.	20 denara	0,45 denara
1562.	160 denara	1,2 denara	1565.	25 denara	0,56 denara
1563.	110 denara	0,83 denara	1577.	4 – 9 denara	0,9 – 2 denara
1565.	115 denara	0,87 denara	1579.	25 denara	0,56 denara
1568.	195 – 205 denara	1,47 – 1,54 denara	1584.	20 – 28 denara	0,45 – 0,63 denara
1571. – 1573.	100 – 125 denara	0,75 – 0,94 denara	1593.	100 denara	2,25 denara
1595. – 1597.	240 denara	1,8 denara			
Prosječno	141 denara (140,93)	oko 1 denara (1,06)	Prosječno	31 denar (30,93)	0,7 denara (0,69)

Cijena prosa u Varaždinskim Toplicama ²³			Cijena prosa u Zagrebu ²⁴		
Godina	Cijena (korec = oko 133 l)	Cijena (1 l)	Godina	Cijena (kvart = 44,47 l)	Cijena (1 l)
1552.	64 denara	0,48 denara	1557.	60 denara	1,35 denara
1556.	52 denara	0,39 denara	1559.	30 denara	0,67 denara
1562.	84 denara	0,63 denara	1564.	60 denara	1,35 denara
1563.	74 denara	0,56 denara	1572.	26 – 36 denara	0,58 – 0,81 denara
1564.	96 denara	0,72 denara	1577.	20 – 25 denara	0,45 – 0,56 denara
1565.	95 denara	0,71 denara	1578.	40 – 75 denara	0,9 – 1,7 denara
1567.	73 – 80 denara	0,55 – 0,6 denara	1584.	52 denara	1,17 denara
1591.	240 denara	1,8 denara	1588.	40 – 140 denara	0,9 – 3,15 denara
			1589.	65 denara	1,46 denara
			1590.	65 – 163 denara	1,46 – 3,67 denara
			1593.	150 denara	3,37 denara
Prosječno	98 denara (97,69)	0,73 denara	Prosječno	66,5 denara (66,54)	1,5 denara (1,49)
PROSJEČNO (1 l)			1,11 denara		

²¹ Prema podacima u: Adamček 1980, 297.

²² Prema podacima u: Adamček 1980, 298.

²³ Prema podacima u: Adamček 1980, 298.

²⁴ Prema podacima u: Adamček 1980, 298.

Tablica 11. Prihodi neredovitog kraljevskog poreza (*Dica*) po dimovima u Hrvatsko-slavonskom Kraljevstvu (prema Štefanec 2011, 333).

Godina	Porez po dimu	Varaždinska Županija	Zagrebačka Županija	Križevačka Županija	Ukupan broj dimova	Ukupan broj u guldenima
1553.	1	1342,5	2344,5	289	3976	3976
1570.	1,25	1221	2145,5	287,5	3654	4567,5
1573.	1	1058	2478,5	395	3931,5	3931,5
1576.	1	1016,5	2702,5	294	4013	4013
1578.	1	991,5 (1579.)	2491	282,5	3765	3765
1582.	1	1001	2002	295	3298	3295

Bibliografija

Objavljeni izvori:

- Bojničić 1914:** Bojničić, Ivan pl. „Izvješća o kretanjama turske vojske uz hrvatsku granicu u drugoj polovici XVI. vijeka.“ *Vjestnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva* 16 (1914): 60 – 101.
- Kukuljević Sakcinski 1861:** Kukuljević Sakcinski, Ivan, ur. *Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*. Sv. 3, *Constitutiones comitiorum regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae spectantes*. Zagrabiae: Velocibus typis dris. Ludovici Gaj, 1861.
- Lopašić 1884:** Lopašić, Radoslav, ur. *Spomenici hrvatske Krajine*. Sv. 1, *Od godine 1479 do 1610*. Zagreb: Academia scientarum et artium Slavorum meridionalium, 1884.
- Lopašić 1885:** Lopašić, Radoslav. „Prilozi za poviest Hrvatske XVI. i XVII. vieka iz štajerskoga zemaljskoga arhiva u Gradcu.“ *Starine JAZU* 17 (1885): 151 – 232
- Lopašić 1887:** Lopašić, Radoslav. „Prilozi za poviest Hrvatske XVI. i XVII. vieka iz štajerskoga zemaljskoga arhiva u Gradcu.“ *Starine JAZU* 19 (1887): 1 – 81.
- Lopašić 1894:** Lopašić, Radoslav, ur. *Hrvatski urbari*. Sv. 1. Zagreb: JAZU, 1894.
- Šišić 1917:** Šišić, Ferdo, ur. *Acta Comititalia Regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae (Hrvatski saborski spisi)*. Sv. 4, *Od godine 1578. do godine 1608*. Zagrabiae: Academia scientarum et artium Slavorum meridionalium, 1917.

Literatura:

- Adamček 1980:** Adamček, Josip. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1980.
- Herkov 1966:** Herkov, Zlatko. „Stare varaždinske mjere (s osobitim osvrtom na njihov položaj u okviru staroga hrvatskog i srednjoevropskog sustava mjera).“ *Ljetopis* 73 (1966): 295 – 331.
- Herkov 1973:** Herkov, Zlatko. *Naše stare mjere i utezi*. Zagreb: Školska knjiga, 1973.
- Herkov 1987:** Herkov, Zlatko. *Povijest zagrebačke trgovine*. Zagreb, Samobor: JAZU, 1987.
- Horvat 1912:** Horvat, Rudolf. *Varaždin koncem 16. vijeka*. Zagreb: Tis. kr. zemaljske tiskare, 1912.
- Horvat 1994:** Horvat, Rudolf. *Povijest trgovine, obrta i industrije u Hrvatskoj*. Zagreb: AGM, 1994.
- Laszowski 1994:** Laszowski, Emilij. *Stari i novi Zagreb*. Zagreb: Školska knjiga, 1994. Pretisak, Zagreb, 1925.
- Štefanec 2005:** Štefanec, Nataša. „Demographic Changes on the Habsburg-Ottoman Border in Slavonia, c. 1570-1640.“ U: *Das Osmanische Reich und die Habsburgermonarchie: Akten des internationalen Kongresses zum 150-jährigen Bestehen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Wien, 22.-25. September 2004*, ur. Kurz von Marlene et al., 551 – 578. Wien, München: Oldenbourg, 2005.
- Štefanec 2011:** Štefanec, Nataša. *Država ili ne: ustroj Vojne krajine 1578. godine i hrvatsko-slavonski staleži u regionalnoj obrani i politici*. Zagreb: Srednja Europa, 2011.